

Lijden is uit de mode

In *La souffrance n'est pas la douleur* schrijft de Franse filosoof Paul Ricoeur dat, in tegenstelling tot pijn, lijden vaak geen aanwijsbaar object heeft. Wie valt, heeft pijn, en dat is lastig. Maar wie in het leven geen perspectief meer heeft, lijdt en vraagt: waarom moet ik dit doormaken? Daarmee legt Ricoeur de vinger op de wonde in het levenseindedebat: heeft lijden zin?

Lijden is uit de mode. Zeker voor wie niet gelooft in een hiernamaals, is lijden zinloos. Als er geen uitzicht meer is op een beloning na de dood, verdwijnt de legitiematiegrond voor aardse miserie. Ellende verdragen past niet langer binnen het idee van het goede leven. Daarom is de vraag naar een goede dood – de letterlijke betekenis van euthanasie – een van dé ethische kwesties van onze tijd. *Why me Lord*, roepen mensen wanneer hen iets overkomt. Daarmee maken ze vooral duidelijk dat ze het geloof in hun *Lord* zijn kwijtgespeeld. Een gelovige stelt zich tevreden met het 'daarom' van zijn conditie. Maar dat doen we steeds minder. Wij moderneren komen in opstand tegen ons lot, wanneer het botst met ons rechtvaardigheidsgevoel. In een *mariage de raison* met een almaar performanter wordende geneeskunde zetten we steeds beter het leven naar onze hand. Van voor de geboorte tot voor de dood.

Is lijden in het licht daarvan nog iets van deze tijd? Of kan het leven vanuit dit perspectief voltooid zijn? Misschien moeten we het algemene begrip lijden verbijzonderen om die vragen scherp te stellen. Ik beperk mij tot drie categorieën: onvermijdelijk, nodeloos en ondraaglijk lijden. Tijdens ons leven is een bepaalde mate van lijden onvermijdelijk: relaties gaan stuk, mensen sterven, trauma's grijpen plaats en vaak is het te koud of te warm buiten. Geen enkele vorm van zelfbeschikking kan die omstandigheden van het leven zodanig ombuigen dat alle lijden uitgesloten is. Leven betekent daarom ook een bepaalde draagkracht ontwikkelen om die onvermijdbare ellende het hoofd te bieden.

Geen enkele vorm van zelfbeschikking kan de omstandigheden van het leven zodanig ombuigen dat alle lijden uitgesloten is

Vervolgens is er nodeloos lijden. Die categorie hangt vast aan ons normatieve idee over een kwaliteitsvol leven. Is een kind laten geboren worden met een zware erfelijke ziekte een voorbeeld van nodeloos lijden? Veel hangt af van de aandoening en van wat we als lijden definiëren. De ziekte van Tay-Sachs – een vreselijke, ongeneeslijke stofwisselingsziekte – komt erg in de buurt daarvan. Maar wat met kleurenblindheid of het syndroom van Down? Daarover bestaat geen morele consensus. Wel valt op dat betere medische technologie de normen doet opschuiven. Maar finaal luidt ook hier het devies dat we nooit alle lijden zullen wegwerken. Het leven legt ons een aantal grenzen op – we sterven, we leven maar één keer, we moeten ademen en af en toe slapen – en dus is er lijden, maar dat is alleen hinderlijk als we alle existentiële beperkingen omschrijven als sta-in-de-weg voor het perfecte leven. Wie niet wil lijden, moet het leven als zodanig mijden, en dat is een ander debat.

Tot slot is er ondraaglijk lijden, tot nu toe de kern van het verzoek om euthanasie. Vaak gaat het om ellende die we medisch niet kunnen bedwingen en die daarom niet langer te dragen valt: een terminale ziekte of een uitzichtloos traject. In dat geval spreken we over een specifieke context. Zodra we die band met de medische context loslaten, zijn er weinig tot geen richtinggevende criteria meer om euthanasie te onderscheiden van andere levensobstakels of moeilijkheden die we op ons pad tegenkomen, en dat ongeacht de leeftijd.

Natuurlijk schuiven onze normen op en is het onvermijdelijk dat de categorie van nodeloos lijden breder wordt naarmate medische technologie tot meer in staat is. Maar eerder dan een nieuwe wet te maken die aan alle vormen van lijden tegemoetkomt, moeten we ons misschien eerst afvragen hoe het komt dat we die laatste levensfase steeds meer als een loutere lijdensweg zijn gaan verbeelden. Is het einde van de weg echt alleen maar kommer en kwel, of kunnen we meer en beter doen om sociale problemen als isolement en vereenzamen niet in een doodswens te laten uitmonden? We mogen geen enkele vorm van lijden minimaliseren. Bestaan is een zware opgave en het vooruitzicht van ziekte en aftakeling is allerm minst feestelijk. Maar of de dood bespoedigen steevast het beste of enige antwoord biedt, is zeer de vraag.